

Ankara İli Polatlı İlçesinde Gezici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları

Tuba ALTINPIÇAK¹

Bülent GÜLÇUBUK²

Geliş Tarihi; 07.01.2003

Özet; Bu araştırma Ankara ili Polatlı ilçesinde yapılmıştır. Araştırmada gezici tarım işçiliği yapan kadınların çalışma ve yaşam koşulları ile sorunlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Ankara ili Polatlı ilçesine gezici olarak gelen ve konu ile ilgili olarak incelenen gezici kadın tarım işçileri 21-40 yaş arasıdır. Aile başına düşen mevcut birey sayısı 5,9'dur. Gezici kadın tarım işçilerinin sadece %21,2'si okur-yazar, işçiler günde ortalama 8-10 saat çalışmaktadır. incelenen ailelerin %89,2'si yoksul aile konumundadır. Gezici tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarında önemli sorunları bulunmaktadır. Sorunlardan başlıcaları; ücret koşulları, sosyal güvenlik durumları, içme suyu, tuvalet-banyo, çocukların eğitimi, barınma koşulları ve sağlık olanaklarının yetersizliğidir.

Anahtar kelimeler: tarımsal işgücü, gezici tarım işçileri, kadın tarım işçileri

Labour and Life Conditions of Mobile Woman Agricultural Labourers in Ankara Province Polatlı District

Abstract; This research was carried out in the village of Polatlı district in Ankara. The main purpose of this research is to study labour, and life conditions and problems of mobile agricultural labour women. Mobile agricultural woman labourers, examined in Polatlı district of Ankara province, are between 21 and 40 years old. The average family size found is 5,9. Only 21,2 % of women are literate. Agricultural labourers are working on the average 8-10 hours in a day, in the analyses, 89,2 % of families are found as a poor family. The agricultural woman labourers have a lot of problems that about labour and life conditions. These problems can be summarized as follows; wage conditions, social security, drinking water, toilet-bath, education of children, house conditions and insufficiency of health opportunities.

Key Words: agricultural manpower, mobile agriculture labourers, woman agriculture labourers

Giriş

Türkiye'nin kalkınmasında ve nüfusun önemli bir bölümünün geçiminin sağlanmasında etkisi olan tarım sektöründe çalışanların sosyal, ekonomik ve çalışma koşullarına ilişkin çeşitli sorunları çözüm beklemektedir. Kırsal alan topraksız çiftçilerin yanı sıra tarım işletmelerinin başta miras hukuku olmak üzere çeşitli nedenlerle giderek küçülmesi ve parçalanması birçok işletmeyi kendine yeterli olmaktan, uzaklaştırmıştır. Bunun sonucu olarak, tarımsal faaliyet ile uğraşan birçok aile, geçimini sağlayabilmek amacıyla daha fazla tarımsal iş olanağı bulunan yörelere gezici (mevsimlik) işçi olarak gitmek durumunda kalmaktadır. Daha çok pamuk, fındık, çay, tütün, havuç, şekerpancarı tarımının yapıldığı Çukurova, Karadeniz ve Ege bölgelerinden; bu bitkilerin çapa, sulama ve hasat zamanlarında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Orta Anadolu bölgelerinden yüz binlerce mevsimlik tarım işçisinin aileleri ile birlikte akın ettiği görülür. Bu bölgelere gelen tarım işçileri sayısının, mevsimlere göre değişmekle beraber, yılda yaklaşık 750.000-1.000.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bu işçiler "gezici" (mevsimlik) işçi diye adlandırılmaktadır. Ekonomik olarak aktif işgücünün %40,8'inin (Anonim 1999) istihdam edildiği tarım sektöründe, özellikle gezici (mevsimlik) işçi olarak çalışanlar tarımın kendine özgü niteliklerinden dolayı oldukça ağır koşullarda çalışmakta ve yaşam mücadelesi

vermektedirler. Bu grup içerisinde kadın işçiler yüklenmek durumunda kaldıkları sorumluluklarından dolayı, daha da ağır koşullarla karşı karşıyadır. Gezici tarım işçisi olarak çalışan ailelerde, bir yada birkaç ailenin bireyleri aynı anda tarım işçisi olarak çalışmakta ve böylece ailenin geçimini karşılamaya çaba göstermektedir. Genellikle ya işleyecek toprağı bulunmayan veya yetersiz toprağı sahip olan ya da çeşitli nedenlerle bu toprakları işleyemeyen aileler işgücü talebi yoğun olan yerlere giderek gezici tarım işçiliği yapmaktadır. Gezici konumunda bulunan kadın tarım işçileri tarımsal uğraşlarının yanı sıra, ev içi rolleri açısından da ağır bir sorumluluk altındadır. Bir yandan ailenin günlük yaşam gereksinimlerini yerine getirmeye çalışan bu kadın işçiler, bir yandan da aile ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla çalışmaktadır. *Bu araştırmanın ana amacı; tarımsal üretimde gezici olarak çalışan kadın tarım işçilerinin temel sosyo - ekonomik özellikleri, üretime katılımı, barınma, yaşam ve çalışma koşulları ile sosyal güvenlik durumlarının araştırılmasıdır.*

Materyal ve Yöntem

Türkiye'de gezici olarak çalışan kadın tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının ve sorunlarının incelendiği bu çalışmanın ana materyalini; Ankara ili Polatlı ilçesine

¹ Yüksek Lisans Tez'inden hazırlanmıştır

² Ziraat Yüksek Mühendisi • Ankara

³ Ankara Univ. Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Bölümü-Ankara

bağlı Yenice, Eskikarsak ve Kabak köyleri civarında yerleşen ve plastikten yapılmış ilkel çadır koşullarında yaşayan eş durumundaki gezici kadın tarım işçileri ile gerçekleştirilen anket uygulaması sonucunda elde edilen veriler (birincil) oluşturmuştur. Bu amaçla, çadırlarda yaşayan eş durumundaki kadınlarla yüz yüze anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anket; 2001 yılında yörede çadırlarda yaşayan ailelerde yer alan eş durumundaki 37 kadın tarım işçisine "tam sayım yöntemi" uygulanmak sureti ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, araştırma sırasında kadınların günlük yaşam biçimlerine ilişkin olarak değişik zaman dilimlerinde gözlemlerde de bulunulmuştur.

Türkiye tarımında istihdam ve tarım işçiliği: 1999 yılı Hane Halkı İşgücü Anketi (DİE) sonuçlarına göre; İktisaden aktif nüfusun %40,8'i tarım kesiminde çalışmaktadır. Bu sektörde 12 yaşından küçük çocukların da çalıştığı dikkate alınırsa, Türkiye'de 10-12 milyonluk bir nüfusun tarım kesiminde çalıştığı söylenebilir. Kırsal kesimde 12 ve daha yukarı yaşta ki nüfus 18.934.000 kişi olup, bunun %60,1'i işgücü olarak kabul edilmektedir (Anonim 1999). 12 ve daha yukarı yaşta ki nüfusun %49,5'i erkek, %50,5'i kadındır. Çalışan işgücü olarak erkek-kadın oranına bakıldığında ise, bunların %63,2'sinin erkek, %36,8'inin ise kadın olduğu görülür. Yani, işgücüne katılım bakımından erkek nüfusun oranı, kadın nüfustan daha yüksektir. Türkiye gelişmiş ülkelerin aksine tarımın ağırlıklı olduğu bir toplum yapısı özelliğini önemli ölçüde devam ettirmektedir. Ülke genelinde çalışan erkeklerin %30,9'u tarımda yer alırken, çalışan kadınların %66,3'ü tarımdadır. Buna göre, çalışan kadınlar ağırlıklı olarak tarım sektöründe yer alırken, diğer sektörlerde erkek nüfusun ağırlığı söz konusudur.

Kendi tarım işletmelerinden yeterli geliri elde edemeyen az topraklı veya topraksız aileler, geçimlerini sağlayabilmek ve çalışabilmek amacıyla daha fazla tarımsal iş olanağı bulunan yörelere gezici (mevsimlik) ve/veya geçici (günübürlük) giderek iş aramaktadır. Özellikle pamuk, fındık, çay, tütün, üzüm, havuç ve şekerpancarı tarımının yoğun olarak yapıldığı Çukurova, Karadeniz, Ege ve İç Anadolu Bölgelerine; bu bitkilerin çapa, sulama ve hasat zamanlarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Orta Anadolu bölgelerinden yüzbinlerce gezici olarak çalışan (mevsimlik) tarım işçisinin aileleri ile birlikte akın ettiği görülür. Bu bölgelere gelen tarım işçilerinin sayısının , mevsimlere göre değişmekle beraber yılda 750.000-1.000.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Tarım işçisi denildiğinde, tarımsal faaliyetlerde kol kuvvetinden yararlanan insanlar akla gelmektedir. İşçi kullanmayan küçük işletmelerde işletme sahibi ve aile bireyleri tarım işçisi sayılmazlar. İşletmede daimi veya geçici olarak kalan, arada işe edilen ve aynı zamanda ücret alanlar ise işçi sayılır. Buna göre; başkasının işletmesinde bir ücret karşılığında çalışan insanlar tarım işçisini oluşturmaktadır (Erkuş ve ark. 1995).

Kadının tarımsal üretimdeki rolü:

i. Kadının tarımsal üretimdeki rolü: Çalışan kadınların %95'inden fazlası 1955 yılında tarımda iken, 1980'de bu oran %85,6, 1997'de %72,5, 1999'da ise

%66,3'e düşmüştür. Aynı dönemde erkekler için bu oran %30,9'a kadar düşmüştür (Anonim,1999). Tarımsal faaliyetin işgücü istihdam etme bakımından giderek önemini azalttığı günümüz koşullarında bu durum, tarımda kadının ağırlığını ortaya koymaktadır. Tarım kesimindeki kadınların üretime katılım düzeyleri ailenin sahip olduğu arazi varlığına göre gerçekleştirilen tarımsal faaliyete ve ailenin gelir düzeyine bağlı olarak değişmektedir.

Tarımsal üretimde kadınların konumu 4 grupta toplanmaktadır:

a) Büyük işletmelerde kadınlar tarlada çalışmazlar. Tarımsal üretime doğrudan katılma işleri dışındaki üretime karar verme, yönetme, denetleme ve pazarlama gibi işler erkeğin işidir. Erkeğin yeterli olmadığı yerlerde, kadının sınırlı da olsa, yönetim ve denetleme görevi vardır.

b) Orta büyüklükteki çiftliklerde erkekler mekanize işler ve pazarla ilişkileri, kadınlar ise emek-yoğun işleri üstlenirler.

c) Küçük çiftliklerde ise erkekler tarım dışı gelir kaynakları ararken, kadınlar emek-yoğun tarımsal üretimi yürütürler. Gerek bu tür toprakların sahibi olan ailelerde gerekse orta büyüklükte toprağı olan ailelerde çeşitlenmiş bitki ya da sınırlı türü tarım yapılması durumunda kadın, el emeğine dayalı çapa, hasat gibi işleri yapma durumunda kaldığından, çalışma yükü erkeğe göre fazladır.

d) Topraksız ya da toprağı olan ailelerde gerek kadının gerekse erkeğin geçim için başkalarının işlerinde çalışmaya gereksinimleri vardır. Bunun için hem erkekler hem de kadınlar mevsimlik işgücü olarak buldukları köyde veya çevrede başka bölgelerde mevsimlik işçi olarak çalışırlar. Bu tür ailelerde kadın, sınırlı olan üretim faaliyetinde emek yoğun tarla, bahçe ve hayvanlarla ilgili işleri yapmakla yükümlüdür (Anonim 2000).

Bütün bunlara bakılarak, tarımsal üretimin her zamankinden daha fazla kadınların sırtında olduğu söylenebilir. Kırsal kesimde hangi biçimde olursa olsun, kadın emeğinin bilgi ve teknolojiyi gerektirmeyen (vasıfsız) işgücü olmasının da bir payı vardır. "Vasıfsızlık", genelde tüm kırsal kesim (çiftçi) insanı için geçerli olmakla birlikte, erkeğin "çiftçi" olarak adlandırılması, geleneksel yapı içerisinde tarımsal üretimdeki tüm gelişmelerden doğrudan ya da dolaylı haberdar edilmeleri; zaman zaman sınırlı da olsa eğitimden geçmeleri, erkek çiftçilerin "görünürde vasıflı" olmaları sonucunu vermektedir. Kadın konusunda ise, aynı süreçlerden geçmelerine karşılık, tarımsal süreçte "vasıflı" ve "resmi" nitelikleri olmamaktadır (Anonim 2000).

ii. Tarımda gezici (mevsimlik) kadın tarım işçiliği:

Gezici kadın tarım işçileri, işe göre çeşitli yörelere tek başına ya da aileleri ile giden tarım işçileridir. Aile olarak çalışma durumundaki gezici kadın tarım işçilerinin gittikleri yerlerdeki iş yükünün büyük bölümünü üstlenmektedir. Gezici kadın tarım işçileri yorucu tarım işçiliğinin ardından ev ve aile yaşamına ilişkin olarak çadır koşullarında yemek hazırlama, ve yemek sonrası temizlik, çocuk bakımı, giyeceklerin hazırlanması ve bakımı, yaşam ünitesinin temizliği ve su temini gibi görevleri de yerine getirmektedir. Tarım işçileri genellikle, çeşitli yörelerde farklı isimler alan iş araçları vasıtası ile iş bulmaktadır. Bunun karşılığında

iş araçları (çavuş, elci, elebaşı) işçi ve işverenden belli bir ücret almaktadır. Yılın belli aylarında iş bulup çalışabilen mevsimlik tarım işçileri, yılın diğer aylarında ya işsiz kalmakta, ya da kentsel alanlarda düşük ücretli, niteliksiz işler aramaktadırlar (Nazik ve Gönen 1993). Ancak, bu işçilerin özellikle de gezici tarım işçilerinin iş mevsimini yoğun olduğu dönemlerde bile tam olarak çalıştıkları söylenemez.

Gezici kadın tarım işçilerinin çalışma koşulları, ücret, konut ve beslenme düzeylerinin yetersiz olması yaşam düzeylerini de olumsuz etkilemektedir. Ücret, tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu dönemlerde, emek arz ve talebine göre iş piyasalarında serbestçe oluşmasına rağmen, oluşumunda devlet ve sendikalarında katkıları vardır. Ancak tarım kesimindeki işçi ücretleri diğer kesimlere göre daha düşüktür (Nazik ve Gönen 1993).

Gezici tarım işçilerinin barınma koşulları göz önüne alındığında, barınma yerleri ve çevrelerinde, tuvalet, banyo ve çamaşır yıkama yerlerinin bulunmaması temizlik ve sağlık açısından sakıncalar yaratmaktadır. Tarımda teknolojik gelişmelere paralel olarak çeşitli mücadele ilaçlarının kullanılması da iş kazalarına ve birçok mesleki hastalığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu koşullarda artan çevre kirliliği de bulaşıcı hastalıkların yayılmasına yol açmaktadır (Anonim 1985, Şeker 1987).

Bulgular ve Tartışma

Polatlı İlçesi, İç Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Sakarya havzasında ve Ankara'nın Güneybatı köşesinde yer almaktadır. Doğudan Ankara, Haymana, batıdan Eskişehir'in Sivrihisar ve Günyüzü ilçeleri, kuzeyden Beypazarı, Ayaş, kuzeybatıdan Mihaliççik ilçesi, güneyden Konya'nın Cihanbeyli ilçesi ile çevrilmiştir. İlçe kuzeyde Ankara çayırının ve batıda Sakarya nehrinin oluşturduğu doğal sınırlara sahiptir. Türkiye'nin en önemli tahıl merkezlerinden olan ve bunun yanısıra şekerpancarı, kimyon üretimi de yoğun olarak yapılan Polatlı İlçesi, Konya'dan sonra ikinci hububat ihtisas borsası olarak önemli bir borsa merkezi konumundadır. İlçenin nüfusu, 1997 Genel Nüfus ve Seçmen Sayımı sonuçlarına göre, 104 203 kişidir. Bu nüfusun 72178 (%69,27)' si ilçe merkezinde, 32025' i (%30,73) köy ve kasabalarda yaşamaktadır.

i. Gezici kadın tarım işçilerinin sosyo-ekonomik özellikleri:

Sosyo-ekonomik yapı: Belirli bir kültüre sahip ve belli bir yerde yerleşmiş insan topluluğunun sosyal ve

ekonomik dokusunu ortaya koyan ve toplumun ekonomik, fiziki ve kültürel yapı özelliklerini yapı ve zamana bağlı olarak inceleyen bir kavram olarak tanımlanabilir. Bu açıdan bakıldığında sosyo-ekonomik yapı, bir toplumun belirli bir yere ve zamana göre çekilmiş fotoğrafıdır.

-Yaş durumları: Araştırma kapsamında ele alınan gezici kadın tarım işçilerinin yaşlarının ve medeni durumlarının belirlenmesi, sosyo-ekonomik yapılarının daha iyi bir biçimde ortaya konulması açısından önem taşımaktadır. Çünkü, kırsal alanda yaşayan halkın bu özelliklerini belirlemek, bireye özgü bazı özelliklerle üretim biçimi arasındaki ilişkilerin ortaya konulması açısından da önemlidir. Çizelge.1'de görülebileceği gibi, gezici kadın tarım işçilerinin büyük çoğunluğunun 21-40 yaş arasında olduğu görülmektedir. Kadın işçilerden 31-40 yaş arasında olanların oranı %37,8, 21-31 yaş arasında olanların oranı ise %24,3'dir. 20 yaşından küçük olanların oranı %5,4'dür. Diğer yandan gezici kadın tarım işçilerinin %86,5' i evli, %13,5' i ise duldur.

- Evlenme yaşları: Araştırma sırasında deneklerin küçük yaşlarda evlilik yaptıkları ortaya çıkmıştır. Nitekim, deneklerin %56,8'i 15-20 yaşları arasında evlenmiştir. 21-25 yaş orasında evlenenlerin oranı ise %32,4'dür. Yani, kadınların büyük bir çoğunluğu (%89,2) 15-25 yaşları arasında evlenmiştir. Evli olanların ortalama evlenme yaşları 19,4 olarak bulunmuştur. Evlilik yaşı düşük olup ortaya çıkan sonuç DPT'nin 1992 yılında yapmış olduğu "Türk Aile Yapısı" araştırmasına yakın (18,7), bir değerdedir (Atalay 1992). Bu ise, ülke genelinde olduğu gibi, kırsal alandan gelen gezici kadın tarım işçilerinin de küçük yaşta evlilik yapmalarının doğal bir sonucudur.

- Birey sayıları ve aile tipi: Araştırma kapsamında ele alınan evli veya dul durumda bulunan kadınlar ortalama 5,1 çocuğa sahiptirler. Ayrıca, araştırmada kadınların ortalama 5,9 doğum yaptığı da saptanmıştır. 1990 yılı Genel Nüfus Sayımına göre; Türkiye genelinde evlenmiş kadın başına doğan çocuk sayısı 3,7, evlenmiş kadın başına ortalama yaşayan çocuk sayısı da 3,1'dir. Her iki durumda da gezici kadın tarım işçilerinde bu oran yüksektir. Aile başına düşen mevcut birey sayısı (anne-baba dahil) 5,9 olup, yine Türkiye kırsal alan ortalamasından (5,5) daha yüksektir.

Toplumda en önemli sosyal kurumlardan biri olan aile; sosyal, ekonomik, psikolojik, geleneksel nedenlerden dolayı çeşitli biçimlerde oluşur. Araştırma sırasında aile tiplerini belirlerken, çalışmaya birlikte geldikleri aile bireyleri (varsa) ile memleketlerinde kalan bireyler beraber değerlendirilmiştir.

Çizelge 1. Gezici kadın tarım işçilerinin yaş ve medeni durumlarına göre dağılımı

Yaş grupları	Medeni durumları					
	Evli		Dul		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
20 Yaşından Küçük	2	5,4	-	-	2	5,4
21-30	8	21,7	1	2,7	9	24,3
31-40	14	37,8	-	-	14	37,8
41-50	4	10,8	-	-	4	10,8
51-60	3	8,1	2	5,4	5	13,5
61+	1	2,7	2	5,4	3	8,1
Toplam	32	86,5	5	13,5	37	100,0

Ailelerin %46,0'ı'ni çekirdek aile, %35,1'i geniş aile, %13,5'i artık aile, %5,4'ü ise karı-koca ailesinden oluşmaktadır. Araştırma sırasında çekirdek aile tipine doğru giderek artan bir eğilim olduğu görülmüştür. Denekler, buna neden olarak; ekonomik koşulları, bireyin bağımsızlaşma arzusunu ve aile içindeki çatışmaları ileri sürmüşlerdir.

- **Eğitim ve mesleki durumları:** Gezici kadın tarım işçilerinin büyük çoğunluğu okur-yazar olmamakla birlikte, ilkökul mezunu olanların oranı da oldukça düşüktür. Çizelge.2'de görülebileceği gibi, gezici kadın tarım işçilerinin %70,3'ünün okur-yazar olmadığı, %21,6'sının yalnız okur-yazar olduğu, %8,1'inin ise ilkökul mezunu olduğu ortaya çıkmıştır. Burada dikkati çeken nokta, hemen hemen her yaş grubunda okur-yazar olmayanların oranının yüksekliğidir. Bunun en önemli nedeni; öncelikle bu kadın tarım işçilerinin, çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu kökenli olmaları veya buralardan doğrudan gelmesi, bu bölgedeki eğitim olanaklarının sınırlılığı, toplumun ve kırsal aile tipinin kadınların eğitim kurumlarına ve devamlılığına bakış açısı ve daha da önemlisi, çalışma koşullarından ve dönemlerinden dolayı eğitim kurumlarına zamanında devam edememişleridir.

Araştırmada da ele alınan kadınların (konunun gereği de olarak) tamamı tarımla, tarım işçiliği ile uğraşmaktadır. Mesleğiniz nedir, biçimindeki soruya kadınların tamamı "tarım işçiliği" biçiminde yanıt vermişlerdir. Kadınlar, gezici olarak çalıştıkları süre dışındaki zamanlarda ise herhangi bir iş yapmadıklarını söylemişlerdir. Bundan dolayı da, ikinci bir mesleğiniz var mı, biçimindeki soruya yine kadınların tamamı "ev hanımlığı" diye yanıt vermişlerdir.

Eğitim konusunda, en önemli sorunun gezici tarım işçilerinin çalışma dönemleri nedeni ile, çocuklarını okula gönderememeleri veya okuldan erken alıkoyma olduğu belirlenmiştir. Ele alınan 37 aileden 11'inin gezici tarım işçiliğinden dolayı okuma çağındaki çocuğu veya çocuklarını hiç okula göndermedikleri, 6'sında ise çocukların okuldan erken ayrılmak durumunda kaldığı ortaya çıkmıştır.

- **Ailelerin yaşam birimi koşulları:** Mevsimlik tarım işçilerinin içinde buldukları sosyo-ekonomik koşulların yetersizliği onların barınma durumlarına da yansımaktadır. İşçiler gerek kendi yörelerinde, gerekse çalışmak için göç ettikleri yörelerde evlerin yanısıra çadır, hayma (ağaç dalları ile yapılan gölgelik), baraka, mağara, otobüs hürdası gibi yerlerde yaşamaktadırlar (Nazik ve Gönen 1993).

Araştırmada ele alınan gezici kadın tarım işçilerinin tamamı aileleri ile birlikte geldiği yörelerde köylere yakın yerlerde kurdukları naylon çadırlarda yaşamaktadırlar. Yılda 5-7 aylık zamanlarını geçirdikleri bu çadırlarda aileler insanlık adına yakışmayan bir ortamda yaşamaktadır. İkel görünümdeki bu yaşam biçiminde kadınlar yaşam birimi açısından en önemli sorun olarak, içme suyunu göstermişlerdir. Çünkü, içme suyu en yakın köylerden ücret karşılığı temin edilmekte olup, bu daha çok köylünün kendi belirlediği koşullara bağlı olarak gerçekleşmektedir. İçme suyunu köylerden barınma yerine kadınlar veya çocuklar taşımakta, bu da ek bir çalışma yükü getirmektedir.

Kadınlar, yaşam birimindeki diğer önemli sorunları; kullanma suyu, tuvalet, banyo, çamaşır yıkamadaki güçlükler olarak sıralamışlardır. Kullanma suyu genelde nehir veya derelerden nadiren de köylerden getirilen içme suyundan karşılanmaktadır. Nehir veya derelerden sağlanan kullanma suyu (banyo, çamaşır-bulaşık yıkamak için) tarım işçiliğinde uğraşanlar arasında sağlık açısından olumsuz sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Nitekim, kadınların önemli bir bölümü (%70,3) kendilerinde, eşlerinde ve/veya çocuklarında buna bağlı cilt bozukluklarının, rahatsızlıklarının bulunduğunu belirtmiştir. Naylon çadırlarda yaşayan tarım işçileri bir diğer önemli sorun olan tuvalet gereksinimlerini yerleştikleri yerin yakınına kurdukları foseptik çukurlarda gidermektedir. Bu ise, bir diğer hastalık nedeni olarak bellirmektedir.

ii. **Sosyal güvenlik durumları:** Tarım kesiminde çalışanlar için ilk olarak 1965 yılında yürürlüğe giren 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, sigortalı sayılmayanlar arasında 3.maddede en başta tarım işçilerini saymış, ancak 1977 yılında 2100 sayılı kanunla değiştirilen hükümleri ile, tarım işçileri 506 sayılı kanun (*Kanuna göre, bir iş akdine dayanarak bir veya birkaç işveren tarafından çalıştırılanlar, sigortalı sayılacaklardır.*) kapsamına alınmış ve SSK tarafından zorunlu olarak sigortalanmaları öngörülmüştür. Bu değişiklikler tarım kesiminde çalışanların sosyal güvenlik ihtiyaclarına cevap veremediğinden 1983 yılında 2934 sayılı kanun ile 506 sayılı kanundan yararlanacak olan tarım işçilerine sınırlamalar getirilmiştir.

Bundan dolayı, tarım kesiminde çalışanların sosyal güvenliklerini sağlamak amacıyla 506 sayılı kanun dışında 17.10.1983 tarihinde 2925 (Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu: Kanununun 1.maddesine göre tarım işlerinde hizmet

Çizelge.2. Gezici kadın tarım işçilerinin yaşa göre eğitim durumları

Yaş grupları	Okur-yazar değil		Okur-yazar		İlkökul mezunu		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
20 yaşından küçük	1	2,7	1	2,7	-	-	2	5,4
21-30	4	10,8	3	8,1	2	5,4	9	24,3
31-40	11	29,7	2	5,4	1	2,7	14	37,8
41-50	3	8,1	1	2,7	-	-	4	10,8
51-60	4	10,8	1	2,7	-	-	5	13,5
61+	3	8,1	-	-	-	-	3	8,1
Toplam	26	70,3	8	21,6	3	8,1	37	100,0

akdiyle süreksiz olarak çalışanlara, kanunda belirtilen şartlar dahilinde sosyal güvenlik sağlanacaktır.) ve 2928 (Tarımda Kendi Ad ve Hesabına Çalışanların Sigortalar Kanunu: Kanun, tarım kesiminde kendi ad ve hesabına çalışan kişilerin sosyal güvenliklerini sağlama amacını taşımaktadır.) sayılı kanunlar çıkarılarak tarım işçilerinin sosyal güvenlikleri sağlanmaya çalışılmıştır. Tarım kesimine yönelik çıkarılan bu sosyal güvenlik kanunlarında kadına yönelik ayrıcalıklar tanınmamıştır.

Araştırmada ele alınan kadın tarım işçileri arasında sigortalı olarak çalışana rastlanılmamış, ancak kadınlardan 4'ünün yeşil karta sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, erkekler arasında da araçlar (çavuş, elci) dışında sigortalı bulunmamaktadır. Bu durum, özellikle sağlık sorunlarında önemi taşımaktadır. Çünkü, ancak geçimlik koşulda çalışan işçiler, özellikle ani bir sağlık sorunu karşısında yeterli hizmeti alamamaktadır. Bu konuda, yörede kamu sağlık olanaklarının sınırlı olması da ayrı bir sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

iii. Çalışma ve yaşam koşulları:

- **Taşınma koşulları:** Polatlı İlçesine gelen gezici tarım işçileri buldukları yerleşim yerlerinden otobüsle veya trenle gelmektedir. Kullanılan eşyaları ile kuru yiyecek malzemelerini genellikle kamyonlarla taşıttırmalarına karşın, çok sayıda çocuklarını bazı küçük hacimli eşyalarını da beraberlerinde getirdiklerinden otobüsle yolculukları zor koşullarda gerçekleşmektedir. Araştırmada Diyarbakır'dan gelen tarım işçilerinin uzun ve yorucu bir yolculuk biçiminde tren ile, Hatay'dan gelenlerin ise kendi kiradıkları otobüslerle Polatlı ilçesine geldikleri öğrenilmiştir.

- **Çalışma süreleri ve koşulları:** Gezici kadın tarım işçileri buldukları yörelere çoğunlukla aileleri ile birlikte Mayıs ayında gelip, Ekim ayının sonuna kadar kaldıklarını belirtmişlerdir. İşçiler genelde tarım aracı (çavuş, elci) yoluyla iş bulmaktadırlar. İşçiler şekerpancarı, soğan, kavun-karpuz ve nohut çapası ile hasat işlerini yaptıklarını, günlük çalışma sürelerinin 8-10 saat arasında değiştiğini vurgulamışlardır. Çapa yaklaşık 60 gün sürmektedir. Bu süreçte çapa işleri bittikten sonra Polatlı'dan, Eskişehir'e nohut hasadına gittiklerini, burada da yaklaşık 20 gün gibi geçici bir süreyle günde 12 saat çalıştıklarını belirtmişlerdir. Tarım işçileri genelde açık havada, güneş altında çalışmaktadırlar. Çalışma yerlerinde dinlenme zamanlarının yetersiz olması, dinlenecek yer bulunmaması işçileri olumsuz koşullarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bunların hepsi, işçileri sağlık açısından da etkilemektedir.

- **Ücret durumları:** Polatlı İlçesi ve civarında yerleşen gezici tarım işçilerinin ücretleri; Kaymakam, İlçe Tarım Müdürü, Muhtarlar, Kooperatif Yöneticileri, Türkiye İş Kurumu, Ziraat Odası, araçlar ve sendika temsilcilerinden oluşan "Polatlı İlçesi Tarım İşçilerinin Sorunlarını Görüşme Kurulu İlçe Ücret Tespit Komisyonu" tarafından belirlenmektedir.

2001 yılı için belirtilen ücret 500.000 TL' si elcilere (çavuş), 4.500.000 TL' si işçilere ödenmek üzere 5.000.000

TL/gün' dür. Araştırmada ele alınan gezici kadın tarım işçileri genellikle şekerpancarı, soğan, kavun-karpuz çapasında ve hasadında çalışmakta ve günlük ücretleri ise yukarıda belirtildiği gibi net 4.500.000 TL/gün' dür. İşçiler, ödemelerinin genellikle ürün satımında (işler tamamen bittikten sonra) gerçekleştiğini ve bu nedenle zor durumda kaldıklarını belirtmişlerdir. Çapadan sonra çalışma dönemi içerisinde yaklaşık 20 günlüğüne Eskişehir'e nohut hasadına giden tarım işçilerinin bu bölgede aldıkları ücret ise 4.000.000 TL/gün' dür. Burada da ücretlerin geç ödendiğini belirten işçiler bundan dolayı harcamalarını veresiye yaptıklarını ve zor durumda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum işçilere aynı zamanda ekonomik dezavantaj da getirmektedir. Çünkü, işçi aileleri zorunlu tüketim maddelerini veresiye almakta ve geçen süre için satıcıya vade farkı ödemektedir. Buna karşılık, işçilerin ücretlerinin geç ödenmesinden dolayı işçilere herhangi bir vade farkı ödenmemektedir.

- **Ekonomik koşullar:** Gezici tarım işçileri, uğraştıkları iş ve yaşam biçimi gereği zor koşullarda gelir elde etmektedirler. Bu ise, tamamen geçimlik düzeyde kalmaktadır. Gelir kaynakları tarım işçiliğine dayalı olan işçiler, geçimlerini sürdürebilmek için, aile olarak (çalışma çağındakiler) çalışmak durumundadırlar. Bu ise, ailede her bireyin aile ekonomisine hemen hemen eşit katkıda bulunması sonucunu doğurmaktadır. Ele alınan 37 ailenin tamamının birincil ve tek geçim kaynağı tarım işçiliğidir. Aslında bu durum, ülkemizde farklı bir sonucu da beraberinde getirmektedir. Belki de, ailede her bireyin aile ekonomisine eşit katkıda bulunduğu tek aile tipi örneği, tarım işçiliği yapan ailelerdir. Yani, ailede 3 kişi çalışıyorsa her bir birey aile gelirine 1/3, 4 kişi çalışıyorsa 1/4 oranında katkıda bulunabilmektedir. Doğal olarak, bu istenilmiş bir sonuç değil, yaşam koşullarının yarattığı bir sonuçtur.

Araştırma sırasında, kadınların tarım işçiliğinden elde ettikleri ücretin eşleri tarafından alındığı ya da "dul" bulunan kadınların ücreti kendileri aldıkları (varsa büyük erkek çocukları da alabilmektedir) ve bunu aile için harcadıkları saptanmıştır. Ayrıca, tarım işçisi ailelerde varlık durumlarını değerlendirmek amacıyla, ailenizi "kendini yaşam koşullarınız dahilinde mevcut işçiler arasında zengin, orta halli, ve yoksul aile kategorisinin neresinde buluyorsunuz" biçimindeki bir soruya, denekler kendileri arasında zengin sayılabileceklerin bulunmadığını belirtmişlerdir. Kadınların %89,19'u kendilerini "yoksul", geri kalanı ise "orta halli" olarak göstermişlerdir. Hemen belirtmek gerekir ki, "orta halli" olanların tamamı daha fazla çocuk sayısına sahip ailelerdir. Ailelerin refah düzeylerinde zamanla nasıl bir değişiklik olduğunu ortaya koymak amacıyla, deneklere "son 4-5 yılı dikkate aldığınızda refah düzeyinizde nasıl bir değişiklik olmuştu", biçiminde bir soru sorulmuştur. Soruya, %83,8 oranındaki kadın daha kötüye doğru bir gidiş olduğu, geriye kalanlar ise (%16,2) herhangi bir değişiklik olmadığı yönünde yanıt vermiştir.

- **Sağlık durumları ve sorunları:** Konaklama yerlerinin her türlü böceklerin yapacağı zararları açık olması, özellikle yılan ve akrep sokmalarına karşı önleimsiz olmaları, hayati tehlikeler yaratmaktadır. Kadın işçilerle

yapıları sohbetlerde nehir kenarına yerleşilmesinden dolayı sık sık yılanla rastlanıldığı ve iki-üç kez akrep görüldüğü de vurgulanmıştır. Burada ilginç olan ise kadınların bunları anlatırken bunu sıradan bir olay gibi göstermeleri ve bunu kabullenmelerinin de zorunlu olduğunu belirtmesidir.

Araştırma sırasında akşam saatlerinde yapılan gözlemlerde sıvrisinek varlığının çokluğu dikkat çekmiştir. Bu ise, özellikle küçük çocukları, bebekleri etkilemektedir. Buna karşı alınan herhangi bir önlem ise söz konusu değildir. Araştırmada kadınlar arasında en sık görülen rahatsızlıklar; sıtma, bağırsak enfeksiyonları, güneş çarpması ve bel ağrısıdır. Ele alınan 37 kadından 7'si yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı araştırmanın yapıldığı dönemde hastaneye gitmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

Diğer yandan, işçiler çok ağır bir rahatsızlığı olmadığı sürece de hastaneye başvurmamaktadır. Buradaki en önemli faktör ise ekonomik koşullardır. Kadın tarım işçilerinin tamamı herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildir. İşverenler ise, bu durumlarda herhangi bir sorumluluk yüklenmemektedir. Bu süreçteki rahatsızlık durumlarında çavuşlar işçiyi en yakın sağlık kurumuna götürmekte sorumlu olup, tedavi giderlerine katılmamaktadır. İlçe sağlık müdürlüğü ile yapılan görüşmede gezici tarım işçilerine yönelik şimdiki değin herhangi bir çalışmanın yapılmadığını, fakat bundan sonra özellikle çocuklara yönelik aşı çalışmalarına başlanacağı belirtilmiştir.

iv. Boş zamanları değerlendirme biçimleri:

Gezici kadın tarım işçilerinin tamamının tarım işçiliği ile uğraşması nedeni ile yılın büyük bir bölümünde boş zamanları yok denecek kadar azdır. Çünkü, geldikleri yörelerde günün büyük bir kısmını tarım işçiliği yaparak geçirmekte, geri kalan zamanda ise yaşam ünitesinin temizliği, çocuk bakımı, yemek hazırlama, çamaşır ve bulaşık yıkama gibi faaliyetlerde bulunmaktadır.

Gezici tarım işçilerine göre boş zaman, ev işleri ve tarım işçiliği dışında kalan ve hiçbir biçimde faaliyette bulunulmayan zamandır. Kadınların %16,2'si dinlenerek, sohbet ederek, %5,4'ü ev işi yaparak boş zamanlarını değerlendirmektedir. Kadınlardan %70,3'ü ise boş zamanlarının olmadığını belirtmiştir.

v. Kadınların tarım işçiliğine ilişkin düşünceleri:

Gezici kadın tarım işçilerinin %91,9'u mecburiyetten bu işi yaptıklarını ve sevmediklerini, %5,4'ü ise zor koşullarda çalıştıkları için sevmediklerini belirterek gezici tarım işçiliğinden kaynaklanan memnuniyetsizliklerini ifade etmişlerdir. Yalnızca bir kadın ise, bu biçimdeki tarım işçiliğini düşük de olsa belirli bir ücret aldığı için sevdiğini belirtmiştir. Kadınlar geldikleri yörelerde ve köylerde genelde çalışmadıklarını, allenin başka geçim kaynağı olmadığı için mecburen tarım işçiliği yaptıklarını yüzyüze görüşmelerde ifade etmişlerdir. Ayrıca, gezici tarım işçiliğinden dolayı çocuklarını da okula gönderememekten büyük sıkıntı duyduklarını belirtmişlerdir. Gezici kadın

tarım işçilerinin tamamına yakınının bu mesleği sevmemelerinin en önemli nedenleri ise şu biçimde sıralanabilir: tarım işçiliğinin ilkel çadır koşullarda yapılması, gelirin düşük olması ve zamanında alınmaması, elektrik ve su ihtiyaçlarının karşılanamaması, sosyal güvenliklerinin olmaması vb. Gezici kadın tarım işçileri alternatif iş bulmaları durumunda bu faaliyetlerden vazgeçeceklerini belirtmişlerdir.

vi. Kadın tarım işçilerinin kadın haklarına, kadın sorunlarına ve bu sorunların çözülmesine ilişkin görüşleri:

Yurttaş olarak herkesin sahip oldukları hakları bilmesi aynı zamanda bir Anayasal görevdir. Fakat, bu yurttaşların çoğu tarafından bilinmemektedir. Kırsal alanda kadınlar için bu durum daha vahimdir. Nitekim araştırma kapsamındaki kadınların da %91,9'u "Bir kadın olarak hangi haklara sahip olduğunuzu biliyor musunuz?" biçimindeki soruya "hayır" biçiminde yanıt vermişlerdir. Kadınların %8,1'i ise yalnızca seçme ve seçilme haklarının olduğunu belirtmişlerdir. Doğal olarak bu sonuç, birey açısından Anayasal bir suç olduğu gibi, devletin de bireye karşı sorumlu olduğu sosyal devlet kurallarını işletmemesi ve yansıtamaması olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Araştırma sırasında, kadınlara en önemli sorunlarının neler olduğu biçiminde bir soru yöneltilmiştir. Çizelge 3'de görülebileceği gibi, gezici kadın tarım işçilerinin %45,9'una göre kadın işçilerinin en önemli sorunu tarım işçiliğinin zor ve gelirin düşük olması, %18,9'una göre geçim sıkıntısı, %13,5'ine göre eğitim düzeyinin düşüklüğü, %10,8'ine göre işsizlik, %8,1'ine göre banyo, tuvalet, su gibi insani gereksinimlerinin karşılanamaması, %2,7'sine göre ise sosyal güvence/güvenlik eksikliğidir.

Diğer yandan Çizelge 4'de görüldüğü gibi, gezici kadın tarım işçilerinin sorunlarının çözümü için kadınların %54,1'i öncelikle fabrika benzeri iş alanlarının açılmasını öneri olarak getirmişlerdir. Bu durum, kadınların sürekli ve daha rahat bir iş ortamına olan özleminin doğal bir sonucudur. Diğer yandan kadınlara ayrıca, olanak sahibi olmaları durumunda kadınlar için ne yapacakları sorulmuştur. Eğer olanak sahibi olsalar deneklerin %70,3'ü gezici kadın tarım işçileri için kendi yerleşim yerlerinde yeni iş alanları açacağını, %16,2'si fabrika kuracağını, %5,4'ü ise kadın evleri açacağını belirtmiştir. Burada da, yukarıda belirtildiği gibi kadınların sürekli ve daha rahat bir iş ortamına olan özlemleri ön plana çıkmaktadır.

vii. Kadın tarım işçilerinin yaşamdan beklentileri ve özlemleri:

Her insan yaşamında daha fazla olanak sahibi olmak ve çeşitli özlemlerini gerçekleştirmek ister veya daima bunların özlemi içerisinde. Ayrıca her konuşmasında bunu dile getirir. Bunlar dikkate alınarak araştırmada gezici kadın tarım işçilerinin yaşamdan memnuniyetleri, ne olmak istedikleri ve yaşamlarındaki en büyük özlemleri sorulmuştur. Ele alınan kadınların %8,1'i yaşamlarında memnun olduklarını, %91,9'u ise memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Yaşamlarından memnun olanlar buna neden olarak; her türlü zor çalışma koşullarına rağmen

Çizelge 3. Gezici kadın tarım işçilerinin karşılaştıkları en önemli sorunlar

En önemli sorun alanları	Sayı	%
Tarım işçiliğinin zor ve gelirin düşük olması	17	45,9
Geçim sıkıntısı	7	18,9
Eğitim düzeyinin düşüklüğü	5	13,5
İşsizlik	4	10,8
Banyo, tuvalet, su vb ihtiyaçlarının karşılanamaması	3	8,1
Sosyal güvenlik	1	2,7
Toplam	37	100,0

Çizelge 4. Gezici kadın tarım işçilerinin kadınların sorunlarına ilişkin çözüm önerileri

Çözüme yönelik öneriler	Sayı	%
Fabrika benzeri yeni iş alanları açılmalı	20	54,1
İşçi ücretleri artırılmalı	7	18,9
Devlet yardım etmeli	4	10,8
Eğitim düzeyi yükseltilmeli	3	8,1
Altyapı hizmetleri sağlanmalı	2	5,4
Bilmiyorum	1	2,7
Toplam	37	100,0

yaşamın güzel olması, aile olarak huzurlu ve mutlu yaşam sürmelerini ileri sürmüşlerdir. Buna karşılık yaşamlarından memnun olmadıklarını belirtenler ise, buna neden olarak; işlerinin zor, yaşamın pahalı, ücretlerin düşük olması barınma ve çalışma koşullarının zorluğu, işsizlik v.b. faktörleri ileri sürmüşlerdir. Gezici kadın tarım işçilerinin %45,9'u öğretmen, %16,2'si doktor, %13,5'i hemşire, %10,8'i herhangi bir memur, %8,2'si iş kadını, %5,4'ü ise polis olmayı hep arzuladıklarını belirtmişlerdir. Yanıtsız olanların oranı ise %2,7'dir. Bu soruya verilen yanıtlar kırsal alanda yaşayan ailelerin sosyal değerlerini yansıtmaya yönünden ilginçtir. Kadınların en fazla istedikleri öğretmen, doktor, hemşire gibi istekler çalışma koşullarının zorluğundan, sosyal konumlarının düşüklüğünden ve gerçekleştiremedikleri iyi bir mesleğe sahip olma arzusunun bilinçaltı özlemini yansıtmaktadır. Diğer yandan kadınların %32,4'ünün en büyük özlemi zengin olmak, %27,0'sinin ise sağlıklı bir yaşam sürdürmektir. Burada, kadınların önemli bir bölümünün zengin olmak arzusu içinde oldukları görülmektedir. Ayrıca, gezici tarım işçiliğinin güçlüklerinden dolayı sağlıklı bir yaşam sürdürme özlemi içinde olanların oranı da azımsanmayacak bir düzeydedir (%27,0). Kadınların önemli bir oranı da (%18,9) çocukların tahsil yapmasını arzulamaktadır. Bu, kadınların kendi yaşam güçlüklerinin çocuklara yansımaları istememelerinin bir sonucu olarak kabul edilebilir.

Sonuç

Türkiye'de tarım işçileri arasında en zor koşullarda yaşamının sürdürenler gezici olarak çalışan kadın tarım işçileridir. Çünkü, bu kesim hem aile yaşamının hem de çalışma yaşamının verdiği zorlukları birlikte taşımaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, gezici olarak çalışan tarım işçilerinin sorunlarının çözümü için geliştirilen başlıca çözüm önerileri şunlardır:

1. Gezici tarım işçilerinin barınma koşullarını iyileştiren düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sağlanmalı, ilkel çadır koşullarında yaşayan yaşam biçimi görünüşü giderilmelidir. İşçilerin yerleşecekleri alanlarda elektrik, su, tuvalet, banyo gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacak altyapı koşullarının sağlanması gerekmektedir.

2. Gezici tarım işçileri genellikle kendi çabaları ve/veya araçlar vasıtasıyla iş bulabilmektedir. Halbuki, bu konuda Türkiye İş Kurumu'nun, sorumluluğunun bulunması gerekir. Bunun için, işgücüne yoğun gereksinim gösteren dönemlerde (il/ilçe ve yörelerde) "çalışma büroları" kurulmalıdır.

3. Gezici tarım işçilerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve iş güvenliği alanlarında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun belirttiği "Tarım İşlerinde İşçi Sağlığı ve Güvenliği Uygulama Kılavuzunun" kadın istihdamı, çevre ve hijyenik koşullar, beslenme ve barınma yerlerinin bakımı ile ilgili esaslara uymak için gerekli önlemlerin hemen alınması gerekir.

4. Tarım işçileri, yıllardır ihmal edilmiş olup, bu işçilerin sosyal güvenliğe kavuşturulması gerekmektedir. Yeter geliri elde edemeyen bu kişilerin, işlerin süreksizliği nedeniyle sosyal güvenlikten yoksun bırakılmaması gerekmektedir. Oysa, tarım işçisinin sigortalı olması halinde sağlık yardımlarından yararlanabilmeleri için bir yılda en az 120 gün prim ödemesi gerekmektedir. Ancak, gezici tarım işçileri bu kadar süre çalışmamakta ve bu nedenle de bu güvenceden yararlanamamaktadır. Hiç olmazsa ödenen primlerden 120 güne ulaşmak için kalan primlerin işçilerce ödenmesini özendirici önlemler alınmalıdır.

5. Açık havada ve geniş alanlarda sürdürülen tarımsal faaliyetler sırasında sağlık hizmetlerinin sunumu önem taşımaktadır. Fakat, bu konuda tarım işçileri zor koşullarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bunun giderilmesi için; gezici ekiplerle temel sağlık hizmetlerini veren birimler oluşturulmalıdır.

6. Tarım işçiliğinden dolayı eğitimlerini alamayan veya yarıda bırakan çocuklara geldikleri yörelerde yatılı okullarda veya diğer eğitim kurumlarında olanak sağlanması, kadınların ve kız çocukların eğitimini engelleyen tutum ve davranışların değiştirilmesi yönünde eğitim programlarının hazırlanması büyük önem taşımaktadır.

7. Gezici tarım işçileri genelde beraberinde getirdikleri yiyecekleri tüketmektedir. Yetersiz beslenmeye ilgili sorunları, yaşadıkları yörelerdeki hayat şartlarını iyileştirici önlemlerle önemli ölçüde giderilebilir.

8. Gezici tarım işçiliğinde önemli bir sorun da çalışma yerlerine ulaşım konusudur. Çoğu zaman kamyonlarla kaçak yolculuk eden işçiler trafik kazalarında kurban olabilmektedir. Bunun en önemli nedeni, otobüsle ulaşımın maliyetidir. Bu sorunun çözümü için, yerel yönetimler tarafından geçici dönemlerde ulaşım bürolarının kurulması, işçilerin maliyetine taşınması sorunun çözümünde önemli bir adım olacaktır.

Sonuç olarak, gezici tarım işçiliği Türkiye'nin bir gerçeğidir. İnsan onuruna ve insanca yaşam kalitesine pek uymayan bu çalışma biçiminde, koşulların düzeltilmesi ve sorunların giderilmesinde herkese sorumluluk düşmektedir. Bundan hareketle; işverenler ücret, barınma, çalışma koşulları, sigorta gerekleri konusunda, işçiler çalışma sorumluluğu, dayanışma, kadın-erkek ilişkileri, çocuk bakımı ve aile planlaması konusunda, Devlet ise, ülkenin sosyo-ekonomik yapısını düzeltmek, çalışma yasalarını uygulamak ve denetlemek, daha da önemlisi imza atmış olduğu Uluslararası Sözleşmeler konusunda gereğini yerine getirmek zorundadır.

Kaynaklar

- Abay, C., E. Atış ve G. Saner, 1999. İzmir' de Kırsal Kadına Yönelik Eğitimin İstihdama Etkisi, T.C. Başbakanlık Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Acar, F., G. Ayata ve D. Varoğlu, 1999. Cinsiyete Dayalı Ayırmıcılık, Türkiye'de Eğitim Sektörü Örneği, T.C. Başbakanlık Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Aksoy, S. 1969. Tarımda İş Hukuku, Türk Ziraat Ekonomisi Derneği Yayınları, No: 1, Ankara.
- Anonim, 1985. Gezici Tarım İşçilerinin Sorunları. Türk-İş-Tarım-İş, AAFLI, Panel, Ankara.
- Anonim, 1997. Genel Nüfus Tespiti, Başbakanlık-DİE Yayın No: 2281, Ankara.
- Anonim, 1997. Tarım İstatistikleri Özeti Bşb.-DİE Yayın No:2137, Ankara.
- Anonim, 1999. Hanehalkı İlgücü Anketi Sonuçları, Bşb-DİE Yayınları, Ekim 1999, Ankara.
- Anonim, 2000. Türkiye'de Kırsal Kesimin Yapısı ve Kadınlar, Başbakanlık Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Atalay, B. 1992. Türk Aile Araştırması, Başbakanlık-DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Yayın No:2313, Ankara.
- Erkuş, A., M. Bülbül, T. Kırıl, A. F. Açıl ve R. Demirci, 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara Üniv. Ziraat Fak. Eğitim Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:5, Ankara.
- Gülçubuk, B. 1999. Tarımsal üretimde ve kırsal kalkınmadaki kadının yeri ve önemi TC. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tarım ve Köy Dergisi Sayı:125, s.36, Ankara.
- Gürgeç, Y., M. Soysal, Ö. F. Yalçın, O. Özçatalbaş ve E. Özdemir, 1990. Tarım İşçilerinin Sorunları ve Çözüm Yolları, TMBOB-ZMO Ziraat Mühendisliği, 3. Teknik Kongresi, TCZB Yayınları, Ankara.
- Karacan, A. R. 1991. Tarım Kesiminde Geçici Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Ücret Sistemleri ve Çalışanların Sosyal Güvenlikleri Üzerine Bir Araştırma: Manisa Örneği, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Nazık, H. ve E. Gönen, 1993. Kadınların Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışmalarının Ailenin Ekonomik Durumu ve Yaşam Biçimine Etkisi, Ankara Üniv. Ziraat Fak. Yayınları No: 722, Ankara.
- Yalçın, Ö. F. 1980. Çukurova Bölgesinde Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları Üzerine Araştırma, Ankara Üniv. Ziraat Fak. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Yıldırım, N. 1993. Köy Kadınlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Konumları, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yurdakul, O. 1982. Adana İlindeki Geçici Tarım İşçilerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları, MPM, Ankara.

İletişim adresi:

Bülent GÜLÇUBUK
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü-Ankara
Tel:0 312 317 05 50/1613
Fax:0 312 318 53 60
E-Mail:gulcubuk@agri.ankara.edu.tr